

Mbi bazën e nenit 55 paragrafi 1 nga Ligji për organizatë dhe punë të organeve të drejtorive shtetërore (“Gazeta Zyrtare e RM” nr. 58/00 dhe 44/02) dhe nenit 24 dhe 26 nga Ligji për arsim fillor (“Gazeta Zyrtare e RM” nr. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 63/04, 82/04, 55/05, 81/05, 113/05, 35/06, 70/06 dhe 51/07) ministri i arsimit dhe shkencës solli program mësimor për lëndën zgjedhore edukatë për ambientin për klasën e VI të arsimit bazë tetëvjeçar, përkatësisht për klasat e VII, VIII ose IX për arsimin bazë nëntëvjeçar.

**MINISTRIA E ARSIMIT DHE SHKENCËS
BIRO PËR ZHVILLIMIN E ARSIMIT**

PROGRAM MËSIMOR

Lëndë zgjedhore

ARSIM FILLOR

EDUKATË PËR AMBIENTIN

Arsimi fillorë
Shkup, 2008

1. HYRJE

Lënda mësimore Edukatë për ambientin është lëndë fakultative që nxënësit mund ta zgjedhin ta mësojnë në periudhën e tretë nga shkolla nëntëvjeçare (klasat VII, VIII ose IX). Qëllimi i vendosjes së kësaj lënde është tek nxënësit të zhvillohet kuptimi mësimorë për nevojën e zhvillimit të mirëmbajtur dhe qëndrueshmëri dhe të zhvilloj sjellje me përgjegjësi për natyrën dhe mbrojtja e tij.

Programi mësimorë për edukatë për ambientin paraqet komplet profesionistë të përmbajtjeve për edukimin e përgjithshëm për ambientin që janë lidhur me përmbajtjet nga biologjia dhe lëndët e tjera.

Të gjithë pjesët të programit mësimorë janë planifikuar në formë aktivitete ekzaminuese që përfshijnë: vërejtje të problemeve, formulim të tij, përgatitje plan për ekzaminime, mbledhje të dhënash, marrje aksione, prezantim të dhënash.

Programi mësimorë përmban 8 tema themelor ekologjike për ekzaminim, prej të cilat mësuesi dhe nxënësit sipas zgjidhjes së tyre do të realizojnë minimumi 4. Ekzaminimi duhet të bëhet në klasat dhe në teren.

Lënda mësimore edukatë për ambientin realizohet me 2 orë në javë, përkatësisht me 72 orë në vit.

SHËNIM:

Në pajtim me dinamikën për vendosje të edukimit nëntëvjeçarë dhe programet edukative mësimore për nxënësit në klasën e VI të shkollave tetëvjeçare nga viti shkollor 2008/09 është ekuivalente më programin mësimorë për klasat e VII, VIII dhe IX të shkollës nëntëvjeçare.

2. QËLLIME TË MËSIMIT NË KLASAT E VII, VIII DHE IX

Nxënësi / nxënësj:

- ti zgjeroj dhe thelloj diturinë për lidhjen ndërmjet organizmave të gjalla në ambientin jetësorë, duke e përfshirë dhe njeriun;
- të inkurajohet ti zgjeroj dituritë për ndikimin e njeriut mbi ekzistencën dhe zhvillimi i qëndrueshëm të botës së gjallë në natyrë;
- ti zbuloj dhe kuptoj faktet për kushtet për jetë dhe ekzistencë të njeriut dhe organizmave të tjera në ambientin e ndryshueshëm jetësorë;
- të aftësohet ti konstatoj problemet ekologjike dhe mënyrat për tejkalimin e tyre;
- ti parashikoj kushtet dhe pasojat nga kërcënimi dhe zhdukje të bashkësive jetësore / llojet, duke e përfshirë dhe njeriun;
- të zhvilloj interesa për përfshirje në aktivitetet për mbrojtje të ambientit;
- ti njohë procedurat dhe teknikat e ekzaminimit nga sfera e mbrojtjes së ambientit;
- të aftësohet të përdorë burime të ndryshme të diturive

3. QËLLIME KONKRETE

TEMA 1: UJI NË ZHVILLIMIN E QËNDRUESHËM TË BASHKËSISË			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ti kuptojë rënësit dhe roli i ujitë si ambient jetese, burimet natyrore të ujitë, gjendja e ujit, ujit të pijshëm. - ti kuptojë rendësit të ujit, për zhvillimin e qëndrueshëm të bashkësisë: - ti njihet me burimet dhe shkaqet për ndotje të ujit dhe format për zgjidhje të ndotjes së ujit - të inkurajohet të zhvilloj zakone për kursim të ujitë - të aftësohet për pjesëmarrje në ekzaminimin e thjeshtë për rolin e ujit të zhvillimin e qëndrueshëm në bashkësi (nga aspekte të ndryshme) 	<p>Uji si ambient jetese</p> <p>Rëndësia e ujit për zhvillimin e qëndrueshëm në bashkësi</p> <p>Projekt – propozime:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ekzaminimi të burimeve të ujit dhe puse në afërsi, vlerësim të kualitetit prej tyre; 2. Prejardhje e ujit e cila përdoret në jetën e përditshme të njeriut 3. Kursim të harxhimit të ujit për shtëpi/në shkollë/ambientin etj. 4. Burime të ndotjes të ujit dhe si mund të ndalohet ndotja 5. Projekt tjetër sipas zgjedhjes së nxënësve 	<p>Ambiente jetësor</p> <p>Burime natyrore të ujitë</p> <p>Kualiteti i ujitë (të pijshëm, ujitje, ujë teknik etj.)</p> <p>Uji i ndotur</p> <p>Harxhimi i ujitë</p> <p>Kursimi i ujitë</p> <p>Zhvillim i qëndrueshëm</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet për prezantimin Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 2: TOKA NË ZHVILLIMIN E QËNDRUESHËM NË BASHKËSI			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ta kuptoj rolin e tokës si ambient jetësorë për zhvillim të qëndrueshëm të bashkësisë: - ta kuptoj rendësin ekonomike për punim të tokës dhe rritje të llojeve të caktuara bimore për zhvillimin e qëndrueshëm të bashkësisë lokale; - të njihet me burimet dhe shkaqet për ndotje të tokës dhe mënyrat e zgjidhjes me ndotjen e ujit; <p>Të aftësohet për pjesëmarrje në ekzaminim të thjeshtë për rolin e tokës në zhvillimin e qëndrueshëm të bashkësisë (nga aspekte të ndryshme)</p>	<p>Toja si ambient jetese</p> <p>Projekt – propozime:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ekzaminimi të tokës së punueshme në ambientet lokale dhe në kulturat të mbajtura nga njeriu (vreshtat, perimet, dridhurat) 2. Ekzaminim të tokës së pa punueshme në ambientin dhe zbulim të shkaqeve për shkak të cilat ajo nuk punohet. 3. Shkaqe dhe burime të ndotjes së tokës dhe mënyra se si të pengohet ndorja. 5. Projekt tjetër sipas zgjedhjes së nxënësve 	<p>Toka si ambiente jetësor</p> <p>Toka</p> <p>Toka e punueshme</p> <p>Toka e pa punueshme</p> <p>Toka e ndotur</p> <p>Toka e pa ndotur</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 3: KUSHTE PËR JETËN DHE ZHVILLIM TË BIMËVE			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësjë:</p> <p>- ta kuptoj rolin e kushtet për jetë të bimëve (drita, uji, përbërje të tokës)</p> <p>- ta kuptoj lidhjen dhe lidhjen ndërmjet tyre të kushteve për jetën dhe zhvillimin e bimëve</p> <p>- të aftësohet të marr pjesë të ekzaminim të thjeshtë për rolin e ditës, ujit, përbërja e tokës (nga aspekte të ndryshme) për jetën dhe rritjen e bimëve.</p>	<p>Roli i kushteve themelore (drita, uji toka) mbi rritjen e bimëve</p> <p>Projekt – propozime:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ekzaminimi të ndikimit të dritës mbi jetën e bimëve 2. Mbikëqyrje të lëvizjes tek bimët të shkaktuara nga drita 3. Ekzaminim të ndikimit të ujit mbi jetën e bimëve 4. Ndikimi i përbërjes së tokës mbi rritjen e bimëve 5. Varësia e ndërsjellët të kushteve për jetë dhe rritje të bimëve 6. Projekt tjetër sipas zgjedhjes së nxënëseve 	<p>Kushte për jetë të bimëve</p> <p>Lëvizja e bimëve</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 4: RRRITJE TË BASHKËSIVE BIMORE JETËSORE			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësjë:</p> <ul style="list-style-type: none"> - të njihet me procedurën për rritje të bimëve, sipas kushtet për jetë të bimëve; - të aftësohet të bëjë zgjedhje të bimëve të cilat do të rritjen - ti njohë procedurat për mbjellje dhe rritje të bimëve - të aftësohet të marr pjesë në ekzaminim të thjeshtë dhe rritje të bashkësive bimore (nga aspekte të ndryshme) 	<p>Rritje të bimëve sipas kushtet</p> <p>Kopsht në dritaren</p> <p>Park shkollor</p> <p>Projekt propozime:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rritje të kopshtit në dritare 2. Rritje të parkut shkollor 3. Projekt tjetër sipas zgjedhjes së nxënësjë 	<p>Kopsht</p> <p>Park</p> <p>Bimë kulturash</p> <p>Rritje të bimëve</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 5: EKZISTENCË TË KAFSHËVE NË AMBIENTIN JETËSORË			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësjat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - të njihet me rëndësinë të ekzistencës dhe mbrojtjes të llojeve kafshësh dhe ambientit jetësorë - të njihet me rëndësinë e ekzistencës të secilit lloj të balancën të natyrës - ta kuptoj rëndësinë të shpendëve në zinxhirin e të ushqyerit - të aftësohet të marr pjesë në ekzaminim të thjeshtë për ekzistencë të kafshëve në ambientin jetësor (nga aspekte të ndryshme) 	<p>Ekzistencë dhe mbrojtje të llojeve në natyrë</p> <p>Vendi i shpendëve në zinxhirin e të ushqyerit</p>	<p>Zinxhiri i të ushqyerit</p> <p>Të ushqyerit e shpendëve</p> <p>Vend për ushqim</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 6: KAFSHË TË KËRCËNUAR			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivite dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - të kuptojë rëndësinë e shprehjes lloj kafshe të kërcënuar dhe shkaqet për zhdukjen e tyre - të njihet me shkaqet për kërcënim të llojeve të kafshëve - ti kuptoj pasojat nga zhdukja të llojit për komplet biosferën, duke e përfshirë njeriun - të aftësohet të marr pjesë në ekzaminim të thjeshtë për llojet e kafshëve të kërcënuar (nga aspekte të ndryshme) 	<p>Shkaqe për kërcënim të kafshëve</p> <p>Projekt propozim:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Propozim për kafshët e kërcënuar në ambientet lokale. 2. Ekzaminim mbi lloj kafshe të kërcënuar. 3. Projekt tjetër sipas zgjidhjes së nxënësit 	<p>Lloji kërcënuar</p> <p>Faktorë për kërcënimin</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivite:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 7: KURSIMI TË PASURIVE NATYRORE			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësj:</p> <ul style="list-style-type: none"> - të kuptojë shkaqet dhe nevojat nga kursimi i burimeve natyrore - të njihet me termiket: lëndë të para natyror, kursime të lëndëve të para natyrore, letër e ricikluar - ti njihet me shkaqet për rritje dhe mbjellje të bimëve dhe kursim të letrës. - të inkurajohet në kursim të pasurive natyrore - të aftësohet të marrë pjesë në ekzaminim të thjeshtë për kursim të pasurive natyrore (nga aspekte të ndryshme) 	<p>Kursim të pasurive natyrore</p> <p>Përpunim dhe përdorim të letrës së ricikluar</p> <p>Projekt propozim:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Përpunim të letrës së ricikluar. 2. Përpunim të sendeve të thjeshta nga letër të ricikluar 	<p>Pasuri natyrore</p> <p>Kursim të pasurive natyrore</p> <p>Letër të ricikluar</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

TEMA 8: PËRPUNIM TË GAZETAVE EKOLOGJIKE PËR NË MUR DHE MANIFESTIM EKOLOGJIKË			
Qëllime	Përmbajtje	Koncepte	Aktivitete dhe metoda
<p>Nxënësi /nxënësja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - të kuptojë rëndësinë të mendimit ekologjik publik (në shkollë, në bashkësinë lokale, në shoqëri) - të inkurajohet të marrë pjesë në përpunim të gazetës ekologjike për në mur dhe rregullim të tij të rregullt - të aftësohet të klasifikoj dhe të bëjë selektim të materialeve dhe të marr pjesë në manifestim ekologjikë - të aftësohet të marrë pjesë në ekzaminim të thjeshtë për zhvillim të ndjenjës ekologjike (gazetë ekologjike, afishe, tribuna, manifestime etj) 	<p>Gazet ekologjike për në mur</p> <p>Projekt propozim:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Përpunim të gazet ekologjike për në mur. 2. Organizim të manifestimit ekologjikë. 3. Projekte të tjera sipas zgjedhjes së nxënësve 	<p>Prezantim të aktiviteteve</p> <p>Gazet ekologjike për në mur</p> <p>Manifestim ekologjik</p>	<p>Ekzaminim sipas problemit të definuar (temë)</p> <p>Aktivitete:</p> <ul style="list-style-type: none"> - përkufizim teme (problem) të ekzaminimit -përgatitje plan të ekzaminimit (qëllime, obligime, afate) - mbledhje të dhënash, literaturë dhe burime të tjera (punë në teren, bisedime me banor lokal, persona profesionistë, vizitë të institucioneve etj.) - përpunim të dhënash - rregullim të dhënash dhe analizë të rezultateve; - Kontroll të qëllimeve / hipotezave të ekzaminimit dhe përkufizimet - përgatitje të paraqitjes (raport) nga ekzaminimi dhe përgatitje të prezantimeve - Prezantim të paraqitjes dhe diskutimit:

4. REKOMANDIME DIDAKTIKE

Në programin mësimorë parashikohet planifikim të orëve mësimore për temat/ ekzaminimet mësimore. Kuadri mësimor duhet vetë ta planifikojë fondin e orëve në varësi nga zgjidhja e projektit dhe kohëzgjatja e ekzaminimit për realizim komplet dhe me sukses të completeve mësimore nga programi

Rekomandohet përdorimi i mjeteve mësimore të mëposhtme:

- broshurë për kuadrin mësimor
- burime të tjera për mësim të ambientit rrethues – lëndë dhe dukuri në natyrë
- enciklopedi dhe atlase etj.
- Internet, softuer edukues
- Literaturë përkatëse nga sfera e ekologjisë dhe për ekzaminimin e nxënësve
- Mjete audio – vizuale dhe mjete të tjera

5. VLERËSIM TË SUKSESIT TË NXËNËSVE

Gjatë mësimdhënies rregullisht ndiqet dhe vlerësohet sukseset e nxënësve, mbledhen treguesit për aktivitetet e tyre, motivimi për mësim, bashkëpunim me të tjerë, pjesëmarrje në të gjithë fazat e ekzaminimit, iniciativa etj. (vlerësim formativ). Gjithashtu, rregullisht bëhet informim secili nxënës si dhe prindërit për përparimin e nxënësit. Kjo komponentë është pjesë përbërëse e planifikimit të mësuesit për mësimdhënie dhe nxënësin.

Nxënësi vlerësohet me notë numerore

6. KUSHTE AMBIENTI PËR REALIZIM TË PROGRAMEVE MËSIMORË

Programi në raport me kushteve të ambientit bazohet në Normativën për ambientin, pajisje dhe mjete mësimorë për shkollën nëntëvjeçare nga ana Ministria e arsimit dhe shkencave me Vendim nr. 07-1830/1 nga data 28.02.2008.

7. NORMATIVA PËR KUADRIN MËSIMDHËNËS

Mësimi për edukim për ambientin mund ta realizoj person i cili ka mbaruar edukimin e lartë:

- në grupin dy lëndorë: biologji – kimi, FSHN
- në grupin një lëndë: biologji – drejtim pedagogjikë
- NË SHLP ose AP, grupi biologji – kimi

8. REZULTATET E PRITURA

Nxënësi / nxënësja:

- di të sqaroj diturinë dhe lidhjen ndërmjet organizmave të gjalla në ambientin jetësorë, duke e përfshirë dhe njeriun;
- di si mund të jetë ndikimi i njeriut mbi ekzistencën dhe zhvillimi i qëndrueshëm të botës së gjallë në natyrën (me shembuj).
- kupton rolin të kushteve për jetë, zhvillim dhe ekzistencë të njeriut dhe organizmat e tjera në ambientin jetësor të ndryshueshëm;
- mund të konstatoj probleme ekologjike dhe theksoj procedura dhe mënyra për tejkalimi i tyre;
- di si mund të jenë pasojat nga kërcënimi dhe zhdukja në bashkësive/llojeve të kafshëve si dhe të njeriut (me shembuj)
- i njeh procedurat dhe teknikat të ekzaminimit nga sfera e mbrojtjes së ambientit
- tregon interes dhe përfshihet të formë aktive në ekzaminimin

9. KOMISION PËR PËRGATITJE TË PROGRAMIT MËSIMORË

1. Svetlana Brashnarska, këshilltar në BZHA – Shkup, koordinatore
2. Ivica Gievski, këshilltar në BZHA – Shkup
3. D-r. Lenka Cvetanovska, FSHN – Instituti për biologji – Shkup
4. Sonja Rulevska, SHF “Naum Ohridski”, f. Bullaçani – Shkup
5. m-r. Neat Destanoski, SHF “Riste Risteski”, f. Kosovrasti – Dibër

10 . VENDIM DHE DATA E SJELLJES TË PROGRAMIT MËSIMORË

Programi mësimorë për Edukim për ambientin për klasën e gjashtë të arsimit tetëvjeçarë, përkatësisht për klasat e shtata, teta ose nënta të arsimit nëntëvjeçarë e solli:

Ministri

Sulejman Rushiti

më datën _____